

Fidan RÜSTƏMLİ,

Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun doktorantı

ƏQLİ MÜLKİYYƏT HÜQUQLARININ TİCARİ MƏSƏLƏLƏRİNƏ DAİR SAZIŞIN (TRİPS) EFFEKTİVLİYİ VƏ LEGİTİMLİYİ

TRİPS (əqli mülkiyyət hüquqlarının ticari məsələlərinə dair saziş) sazişi əqli mülkiyyət hüquqları haqqında mühüm qaydaları müəyyənləşdirən ÜTT-nin sazişlərindən biridir. ÜTT-yə üzv olan ölkələr tərəfindən 1986-cı ildən başlayaraq əqli mülkiyyət hüquqlarına dair saziş imzalanması nəzərdə tutulsa da, danışıqlar 1994-cü ilə qədər davam etmiş və yalnız 15 aprel 1994-cü ildə Mərakeşdə TRİPS sazişi imzalanmışdır. Saziş 1 yanvar 1995-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Bu Saziş Ümumdünya Ticarət Təşkilatının yaradılması haqqında Mərakeş Sazişinin 1C sayılı Əlavəsidir. TRİPS sazişi əqli mülkiyyət sahəsində ən geniş və çoxtərəfli sazişlərdən biridir. Saziş ÜTT-yə üzv ölkələrin parlamenti tərəfindən ratifikasiya olunduqdan sonra həmin ölkə üçün qüvvəyə minmiş hesab olunur. Azərbaycan Respublikası ÜTT-nin üzvü olmadığından (müşahidəçi statusuna malikdir) saziş ona münasibətdə qüvvədə deyil.

TRİPS sazişinin məqsədi üzv ölkələrin əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması üçün vahid qaydalar yaratmaqdan və əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunmasının minimum standartlarını müəyyən etməkdən ibarətdir. Əqli mülkiyyət hüquqlarına bütövlükdə müəlliflik və digər əlaqəli hüquqlar (ifaçıların hüquqları, səsyazma istehsalçılarının hüquqları və yayım şirkətlərinin hüquqları da buraya daxildir); ticarət nişanları, xidməti nişanlar; coğrafi göstəricilər, sənaye nümunələri, patentlər (yeni bitki növlərinin qorunması da daxil olmaqla), inteqral mikrosxem topologiyaları və məxfi informasiyanın qorunması daxildir.

TRİPS sazişi əqli mülkiyyət hüquqlarının qeyd olunan bütün növlərinin qorunmasını təmin edir.

TRİPS sazişi üzv ölkələrə daha geniş hüquqları həyata keçirməyə icazə verən minimum standartları müəyyən edən sazişdir. Üzv ölkələr Sazişin müddəalarını öz hüquq sistemlərinə və praktikalarına uyğun olaraq şərh etməkdə sərbəstdirlər. TRİPS sazişi ilk dəfə olaraq bütün ÜTT üzvlərinin əməl etməli olduğu əqli mülkiyyət hüquqları üzrə qlobal minimum standartları müəyyənləşdirmişdir. Digər ÜTT sazişləri kimi o, ayrı-seçkiliyin əsas prinsiplərini tətbiq edir- ən əlverişli rejim və milli rejim prinsipləri. TRİPS sazişi pıratçılıqla və saxtakarlıqla mübarizə aparmaqla yanaşı, effektiv hüquqi müdafiəni təmin etməklə yeni biliyin əldə olunmasına və yaradıcılığın inkişafına təkan verir, eləcə də yaradıcılıq prosesi ilə əlaqədar xərclərin (tədqiqat və inkişafa aid xərclər) kompensasiya olunmasına və gəlir əldə olunmasına imkan verir. İnnovasiya mükafatlandırılır və onun gələcək inkişafı üçün əlverişli şərait yaradılır. TRİPS sazişinin təklif etdiyi əqli mülkiyyət hüquqlarının dairəsi və etibarlılığı yalnız daxili innovasiyanı stimullaşdırmır, həmçinin xarici patent sahiblərinə və digərlərinə təklif olunan qorunma rejimi birbaşa xarici investisiyanın, texnologiya mübadiləsinin və lisenziyalaşdırmanın, eləcə də biliyin inkişaf etməkdə olan ölkələrə yayılmasına yardımçı olur. Beləliklə, TRİPS sazişi bütövlükdə ticarətə və iqtisadi inkişafa təkan verir.

TRİPS sazişinin üç mühüm xüsusiyyəti vardır [2;25]:

- Standartlar. TRİPS sazişi əqli mülkiyyətin hər bir növünə münasibətdə sazişin müddəaları ilə razılaşmış və onu ratifikasiya etmiş üzv ölkənin üzərinə minimum qorunma standartlarını öhdəlik olaraq qoyur. Hər bir üzv ölkəyə bir sıra hüquqlar tövsiyə edilir və həmin hüquqlar üzrə müəyyən istisnalar nəzərdə tutulur. TRİPS sazişinin mühüm xüsusiyyətlərindən biri odur ki, saziş əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunmasının minimum müddətini müəyyən edir.
- Əqli mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsinin təmin edilməsi. TRİPS sazişi əqli mülkiyyət hüquqlarının bütün növlərinə aid müəyyən ümumi prinsiplər müəyyənləşdirir və mülki və

inzibati prosedurlara aid müddələrdən və müdafiə vasitələrindən ibarətdir. Bu prosedurlar və müdafiə vasitələri mümkün və əlçatan olmalıdır. Beləliklə, hüquq sahibləri asanlıqla öz hüquqlarını müdafiə edə və həyata keçirə bilərlər.

- Mübahisələrin həlli. TRİPS sazişi üzrə öhdəliklərin həyata keçirilməsi ilə bağlı mübahisələr ÜTT-nin mübahisələrin həlli üzrə prosedurlarına əsasən aparılır.

Qeyd etmək lazımdır ki, saziş milli və ən əlverişli rejim kimi müəyyən əsas prinsiplər və bir sıra ümumi qaydalar nəzərdə tutur. Beləliklə, əqli mülkiyyət hüquqlarının əldə olunması üçün nəzərdə tutulan prosessual çətinliklər əqli mülkiyyət hüquqlarından əldə olunan maddi mənfəəti etibarsız etmir. TRİPS sazişi üzrə öhdəliklər bütün üzv ölkələrə eyni qaydada tətbiq olunur, lakin inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün bu öhdəliklərin mərhələli və daha uzun müddətli həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. Belə ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrə münasibətdə dərman məhsulları üçün patentləşdirməni nəzərdə tutmayan xüsusi keçid müddəalar tətbiq olunur.

Saziş həmçinin üzv ölkələrin müvafiq iqtisadi və inzibati vəziyyətinə, texnoloji bazasına müvafiq olaraq onları fərqləndirir. Digər ÜTT sazişlərində olduğu kimi, inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün xüsusi və fərqli rejim nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, sazişin 6-cı hissəsində olan “keçid xarakterli razılaşmalar” məhz bu məsələyə həsr olunmuşdur. İnkişaf etmiş ölkələr sazişdə nəzərdə tutulan hüquqların icrasını 1 yanvar 1996-cı ilə qədər təmin etməli olduğu halda inkişaf etməkdə olan ölkələrə 4 il əlavə vaxt verilmişdir. Sazişin 66.1-ci maddəsinə əsasən, zəif inkişaf etmiş üzv ölkələrin spesifik ehtiyaclarını və tələbatlarını, onların iqtisadi, maliyyə və inzibati məhdudiyətlərini və həyat qabiliyyətli texniki bazanın yaradılması üçün onların çevikliyə olan tələbatlarını nəzərə alaraq sazişin müddələrinin tətbiq olunmalı olduğu tarixdən 10 il müddətində həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmur. Zəif inkişaf etmiş ölkənin lazımi qaydada əsaslandırılmış sorğusu əsasında TRİPS üzrə Şura həmin müddəti uzadır. Bundan başqa, həmin maddəyə əsasən, inkişaf etmiş üzv ölkələr onların ərazisində yerləşmiş müəssisələri və təşkilatları möhkəm və həyat qabiliyyətli texniki

bazanın yaradılması üçün şəraitin təmin edilməsi məqsədilə texnologiyaların zəif inkişaf etmiş üzv ölkələrə verilməsini stimullaşdırır.

Sazişin 67-ci maddəsinə əsasən, Sazişin yerinə yetirilməsinə kömək məqsədilə inkişaf etmiş üzv ölkələr sorğu və qarşılıqlı razılaşdırılmış şərtlər əsasında zəif inkişaf etmiş üzv ölkələrin xeyrinə texniki və maliyyə əməkdaşlığını təmin edirlər. Belə əməkdaşlığa əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması və müdafiəsinin təminatı, həmçinin bu cür hüquqlardan sui-istifadə hallarının qarşısının alınması üzrə qanunların və qaydaların işlənməsinə kömək və bu məsələlərlə, o cümlədən kadr hazırlığı ilə məşğul olan milli idarələrin və təşkilatların yaradılması, yaxud möhkəmləndirilməsinə dəstək daxildir.

TRİPS sazişinin növbəti müsbət tərəfi onun “elastikliyi”dir, belə ki, saziş tərəflərə müqavilənin bir sıra müddəalarını şərh etməkdə sərbəstlik verir [3;16]. Məsələn, sazişin 27.3-cü maddəsinə əsasən, üzv ölkələr bir sıra ixtiraları: a) insanların və ya heyvanların diaqnostik, terapevtik və cərrahiyyə müalicəsi metodlarını, b) bitkiləri və heyvanları, mikroorqanizmlərdən başqa, qeyri-bioloji və mikrobioloji proseslərdən başqa, həmçinin bitkilərin və ya heyvanların təkrar istehsalının mahiyyətə bioloji proseslərini patentləşdirmə obyektindən çıxara bilərlər, lakin üzv ölkələr patentlərin verilməsi və ya sui generis səmərəli sistemin tətbiq edilməsi yolu ilə bitki növlərinin qorunmasını təmin etməlidirlər. Doha Bəyannaməsi bir daha qeyd etdi ki, 31-ci maddəyə əsasən “milli fəvqəladə vəziyyət və ya həddindən artıq təcili” (QİÇS, HİV, malyariya və digər epidemiyaların yayılması buna misal ola bilər) hallarda inkişaf etməkdə olan ölkələrin məcburi lisenziya vermək və ya dərman məhsullarının paralel idxalına icazə vermək hüququ vardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, TRİPS sazişi əqli mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsinin təmin edilməsi, mübahisələrin həlli üsullarına görə digər əqli mülkiyyət hüquqlarına dair sazişlərdən fərqlənir və daha çox inkişaf etmiş xarakter daşıyır. Bütün ÜTT üzvlərindən ibarət olan TRİPS Şurası milli qanunvericiliyə yenidən baxır və sazişi şərh edir. Ciddi mübahisə olduğu təqdirdə istənilən üzvün ÜTT-nin Mübahisələrin Həlli üzrə Orqanına müraciət etmək hüququ vardır və bu orqanın qərarın icrasını təmin etmək üçün ticarət sanksiyaları tətbiq etmək səlahiyyəti

vardır. Ekvador və Braziliya kimi ölkələr tərəfindən verilən müraciətlər onu göstərir ki, mübahisələrin həlli mexanizmi həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün eyni dərəcədə əhəmiyyətli rol oynayır. Qloballaşma dövründə TRİPS sazişi əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunmasının təmin olunması baxımından mühüm rol oynayır. İnnovasiyanı mükafatlandırmaqla və həvəsləndirməklə o beynəlxalq ticarəti və iqtisadi inkişafı sürətləndirir, texnoloji inkişaf üçün zəmin yaradır, biliyin yayılmasını təşkil edir və beləliklə də, həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə istehsalçılar, eləcə də müştərilər fayda əldə edir.

TRİPS sazişinin qeyd olunan müsbət tərəflərindən başqa, sazişə tənqidi yanaşanlar heç də az deyildir. Karla Hesseyə görə, əqli mülkiyyət konsepsiyası- ideyanın sahiblik ideyası- Avropa maarifçiliyinin uydurmasıdır. Fiziki mülkiyyətdən fərqli olaraq bilik ümumilikdə rəqabət yönümlü deyildir və faydalılığını itirmədən digərləri ilə paylaşıla bilər. Bir şəxsin ondan daimi istifadə etməsi digərlərini eyni cür istifadədən məhrum etmir. Beləliklə, əqli mülkiyyət konsepsiyası “qıtlıq yaradır” [5;27]. Qeyd olunduğu kimi, şəxsə əqli mülkiyyət hüquqlarının verilməsi innovasiyanı dəstəkləmək və onu həvəsləndirmək xarakteri daşısa da, əqli mülkiyyət hüquqlarına şəxsi sahiblik ilə paylaşılmış bilik arasında düzgün balans qurulması və cəmiyyətin rifahı naminə istifadə olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, TRİPS sazişinin əqli mülkiyyət hüquqları barədə müddəaları sazişin əsas tərəfdarı olan inkişaf etmiş ölkələrin daxili əqli mülkiyyət qanunlarından daha sərt xarakter kəsb edir. Ümumilikdə beynəlxalq sazişlərin layihələri daha sərt müddəaları özündə əks etdirir və bu müddəalar danışıqlar vasitəsilə daha yumşaq müddəalar ilə əvəzlənir. Lakin TRİPS sazişinə münasibətdə eynisini demək olmaz. Belə ki, Sazişin əksər müddəaları sərt xarakter daşımış və danışıqlar zamanı daha da sərtləşdirilmişdir, eləcə də inkişaf etməkdə olan ölkələr tərəfindən verilən bir sıra təkliflər rədd olunmuşdur [6;72].

TRİPS sazişinə tənqidi yanaşanlar əsasən sazişin legitimliyini mübahisələndirirlər. Ümumilikdə, hər hansı müqavilənin legitim xarakter daşması üçün o, 4 əsas xüsusiyyətə malik olmalıdır [5;19]:

1. Müəyyənlik
2. Simvolik etibarlılıq
3. Uyğunluq
4. Normativ ierarxiya.

Hər hansı müqavilənin legitimliyinin önəmli məsələlərindən biri onun müəyyənlik xüsusiyyətinə malik olmasıdır və ya qeyri-müəyyənliyin məhkəmə praktikası vasitəsilə aradan qaldırılmasıdır. TRİPS sazişinin bir sıra müddəaları, xüsusilə 1.1, 27 və 33-cü maddələr qeyri-müəyyən xarakter daşıyır. Belə ki, ÜTT-nin orqanları olan Panel və Apellyasiya Orqanının qərarlarından görünür ki, patentləşdirmə və digər oxşar məsələlərlə bağlı müddələrdə olan qeyri-müəyyənlik inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün mənfi nəticələr yaradır. TRİPS sazişi bir sıra standartlardan ibarətdir ki, onların əksəriyyəti qeyri-müəyyən xarakter daşıyır. Sazişin 27-ci maddəsində qeyd olunan “hər hansı ölkə o ixtiralara patent verir ki, onlar ixtiraçılıq səviyyəsinə malik olsun və sənayedə tətbiq oluna bilsin” cümləsi özlüyündə qeyri-müəyyən xarakter daşıyır. Belə ki, qeyd olunan maddədə “ixtiraçılıq səviyyəsinə malik olma”, “sənayedə tətbiq oluna bilmə” dedikdə, müqavilədə nəyin nəzərdə tutulduğu aydın deyildir və göstərilən terminlərin izahı verilməmişdir.

TRİPS sazişinin ən böyük qeyri-müəyyənliyi 1.1-ci maddədən irəli gəlir. Həmin maddəyə görə, üzv ölkələr öz qanunlarında Sazişlə tələb olunan daha geniş qorunma təqdim edə bilər, lakin bunu etməyə borclu deyillər, bir şərtlə ki, belə qorunma Sazişin müddəalarına zidd olmasın. Beləliklə, saziş faktiki olaraq əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunmasının sərhədlərini müəyyən etmir və bunun üzərində heç bir nəzarət həyata keçirmir.

TRİPS sazişinin 27.2 və 27.3-cü maddəsi “Üzv ölkələr çıxara bilərlər” terminindən istifadə edir, belə ki 27.2-ci maddəyə görə üzv ölkələr insanların, heyvanların və ya bitkilərin həyatının, yaxud sağlamlığının qorunması da daxil edilməklə, ictimai asayişin və ya mənəviyyətin müdafiəsi üçün onların ərazilərinin hüdudlarında kommersiya məqsədilə istifadətənin qarşısının alınması, yaxud ətraf mühitə ciddi ziyan vurulmasına yol verilməməsi üçün ixtiraların

patentlənməsi sahəsindən patentləri çıxara bilirlər. Həmçinin, sazişin 27.3-cü maddəsinə əsasən, üzv ölkələr insanların və ya heyvanların diaqnostik, terapevtik və cərrahiyyə müalicəsi metodlarını, bitkiləri və heyvanları, həmçinin bitkilərin və ya heyvanların təkrar istehsalının mahiyyətə bioloji proseslərini patentləşdirmə obyektindən çıxara bilirlər. Beləliklə, “çıxara bilirlər” dedikdə, Saziş üzv ölkələrə səlahiyyət verir, qeyd olunanların patentləşdirmə obyektindən çıxarılıb, yaxud çıxarılmaması üzv ölkələrin öz mülahizəsinə buraxılır. Buna baxmayaraq, müqavilənin mətninə nəzər saldıqda belə görünür ki, bir sıra hallarda “çıxara bilirlər” termini “çıxarmalıdırlar və ya çıxaracaqlar” kimi anlaşılır.

TRİPS sazişinin 33-cü maddəsi qorunmanın müddətini müəyyən edir, lakin bu maddə də oxşar qeyri-müəyyənliyə malikdir. Belə ki, həmin maddəyə əsasən, qorunmaya qoyulan müddət sifarişin verilmə tarixindən başlayaraq 20 il ərzində qurtarmır. “Sifarişin verilmə tarixindən başlayaraq 20 il ərzində qurtarmır” dedikdə, saziş qorunmanın qeyri-məhdud müddətini müəyyən edir və istənilən vaxta qədər uzadıla biləcəyini göstərir və bu da patentin verilməsində monopoliyaya yol açır. Belə bir hal dərman məhsulları və müəlliflik hüquqları ilə bağlı artıq ABŞ-da baş vermişdir [4;49].

TRİPS sazişinin qeyri-müəyyənliyi konsepsiyası əsasən, sazişin 30 və 31-ci maddələri ilə məhdudlaşdırılıb. Sazişdə qeyd olunan istisnalar özlüyündə qeyri-müəyyən xarakter daşımır, lakin patentə qorunmanın verilməsində qeyri-məhdud müddətə icazə verilməsi və həmin müddətin istənilən qədər uzadılması azad ticarət prinsipinə, eləcə də bütünlükdə ÜTT-nin əsaslandığı Ən Əlverişli Rejim prinsipinə birbaşa olaraq ziddir.

Müqavilənin legitim xarakter daşması üçün ikinci mühüm cəhət onun simvolik etibarlı olmasıdır. Hər hansı bir sazişin simvolik etibarlılıq xüsusiyyətinə malik olması üçün 2 əlamət müəyyənləşdirilməlidir:

1. Adət
2. Tarixi mənbə.

TRİPS sazişinin simvolik etibarlılığını müəyyən etmək üçün onun qəbul olunduğu tarixi şəraitə nəzər salmaq önəmlidir. Tənqidçilərin

fikrinə görə, sazişin hazırlandığı və qəbul olunduğu tarixi dövr “üzv ölkələri sazişə əməl etməyə sürükləmir”. Belə ki, TRİPS sazişinin legitim hesab olunması üçün onun bir sıra dəyişikliklərə ehtiyacı vardır. TRİPS sazişinin layihəsi ilk dəfə 20 sentyabr 1986-cı ildə müzakirəyə çıxarılsa da, saziş yalnız 15 aprel 1994-cü ildə qüvvəyə minmişdir. Eyni zamanda sazişin son variantı inkişaf etməkdə olan ölkələr tərəfindən təqdim olunan bir sıra təkliflərin qəbul olunmaması ilə bitmişdir. Belə müddəalardan biri sazişin 8-ci maddəsidir. Sazişin 8-ci maddəsi müqavilənin hal-hazırkı variantına əsasən aşağıdakı kimidir:

1. Üzv-ölkələr özlərinin milli qanunlarının və qaydalarının formalaşdırılmasında və ya dəyişdirilməsində səhiyyənin və qidalanmanın qorunması, həmçinin çox mühüm həyat əhəmiyyətli sosial-iqtisadi və texniki inkişaf bölmələrində dövlətin maraqlarının təmin olunması üçün tədbirlər görə bilərlər, bir şərtlə ki, belə tədbirlər Sazişin müddəalarına zidd olmasın.
2. Hüquq sahibləri əqli mülkiyyət hüquqlarından ticarəti əsassız olaraq məhdudlaşdıran, yaxud texnologiyaların beynəlxalq ötürülməsinə mənfi təsir göstərən sui-istifadə hallarının qarşısının alınması üçün, bu Sazişin müddəalarına müvafiq olmaq şərti ilə, lazımı tədbirlər görə bilərlər.

Qeyd olunan maddədə “belə tədbirlər bu Sazişin müddəalarına uyğun olsun” cümləsi inkişaf etmiş ölkələr tərəfindən sazişə daxil edilmişdir və burada məqsəd ondan ibarətdir ki, inkişaf etmiş ölkələr mübahisələndirə bilərlər ki, sazişin müddəalarının şərhli düzgün olsun. Bu cür şərh olmadığı təqdirdə TRİPS sazişinin bütünlükdə məqsədi bir əhəmiyyət kəsb etmir. Sazişin 8-ci maddəsi inkişaf etməkdə olan ölkələr tərəfindən aşağıdakı formada təklif olunmuşdur, lakin qəbul olunmamışdır:

1. Tərəflər razılığa gəlirlər ki, əqli mülkiyyət hüquqları yalnız ixtiraçıların ixtiralarını tanımağa xidmət etmir, eləcə də texniki biliyin yayılması və ondan fayda əldə edə biləcək şəxslərə yayılmasına xidmət edir, bir şərtlə ki, cəmiyyətin sosial və iqtisadi rifahına xidmət etsin və əqli mülkiyyət hüquqlarına aid

bütün hüquq sistemlərində hüquqların və vəzifələrin düzgün balansı qurulsun.

2. Əqli mülkiyyət hüququ haqqında qanunlara düzəliş edərkən Tərəflər ictimai əxlaqı və milli təhlükəsizliyi qorumaq üçün müvafiq tədbirlər görə bilərlər. Belə tədbirlər ictimai sağlamlıq və qidalanma, həyati vacib sahələrə ictimai marağı artırmaq üçün sosial-iqtisadi və texnoloji inkişafa dəstək verməlidir.

Legitimliyin fundamental aspektlərindən birini müxtəlif ölkələr, yaxud hökumətlərin hüquq və vəzifələri arasında uyğunluğun olması təşkil edir. Belə ki, TRİPS sazişinin qeyri-müəyyənliyi haqda danışarkən patentə qorunmanın verilməsində qeyri-məhdud müddətin olmasını qeyd etdik. Bu cür qorunma inkişaf etmiş ölkələrin patent sahiblərinə böyük hüquqlar verir. Maraqlıdır ki, saziş eyni zamanda patentə qorunmanın verilməsində qeyri-ayrı-seçkilik müddəalarını tətbiq etmir və bu da legitimliyin uyğunluq prinsipinə birbaşa ziddir.

Oxşar şəkildə, sazişin 27-ci maddəsi bütün ixtiralara patent verilməsini mümkün hesab edir, lakin sazişin əsas tərəfdarı olan ölkələrdə bir sıra obyektlər, məsələn kompyuter proqramları, elmi nəzəriyyələr, riyazi metodlar, mücərrəd ideyalar, biznes metodları patentləşdirmə obyektlərindən çıxarılmışdır.

Normativ ierarxiya prinsipinə əsasən, beynəlxalq hüquq daxili hüquqdan üstündür. Lakin bir sıra hallarda TRİPS sazişi üzv ölkələrə geniş səlahiyyətlər verir ki, bu da üzv ölkələrin daxili hüququnun sazişin müddəalarından üstün xarakter kəsb etməsinə səbəb olur. Bundan başqa, TRİPS sazişinə münasibətdə qeyd etmək yerinə düşərdi ki, sazişin qeyd olunan qeyri-müəyyənliyinə görə əqli mülkiyyət hüquqlarının effektiv və adekvat qorunması dedikdə, onun yalnız kiçik qruplara şamil olunduğu və onlara münasibətdə effektiv olması qənaətinə gəlmək mümkündür.

NƏTİCƏ

Əqli mülkiyyət hüquqlarının ticari məsələlərinə dair Saziş əqli mülkiyyət hüquqlarına dair qüvvəyə minmiş ən mübahisəli sazişlərdən biridir. Belə ki, danışıqlar kifayət qədər mübahisəli şəkildə keçmiş və əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması və həyata keçirilməsinə münasibətdə inkişaf etmiş və az inkişaf etmiş ölkələrin mövqeləri tamamilə fərqli olmuşdur. Son dövrlərdə az inkişaf etmiş ölkələr (inkişaf etməkdə olan və az inkişaf etmiş ölkələr də daxil olmaqla) Sazişin şərh və tətbiqi ilə bağlı ciddi narazılıqlarını bildirmişlər. Onlar həmçinin inkişaf etmiş ölkələrin əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunmasına artan tələbatlarından və bunun TRİPS danışıqları zamanı söz veriləndən daha artıq olduğundan narahat olduqlarını bildirmişlər. Belə ki, inkişaf etmiş ticarət tərəfdaşları olan ölkələrin Sazişə verdiyi şərh onların yerli ehtiyacları, milli maraqları, texnoloji qabiliyyətləri ilə uyğunluq təşkil etmir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Commission on Human Rights, Subcommission on the Promotion and Protection of Human Rights (2001).
2. Commission on Intellectual Property Rights (CIPR) (2002).
3. Commission on Intellectual Property Rights, Innovation and Public Health (2006).
4. Correa C (1999). Intellectual property rights and the use of compulsory licenses: options for developing countries.
5. Correa C and Musungu S (2002). The WIPO patent agenda: the risks for developing countries.
6. Correa C (2004). The WIPO Draft Substantive Patent Law Treaty: A Review of Selected Provisions. South Centre. Geneva.